

Bába Károly

Az Alsó-Tiszavidék és a Pusztaszeri Tájvédelmi Körzet puha-
testű faunája

MOLLUSC FAUNA OF LOWER TISZA DISTRICT AND PUSZTASZER REGIONAL
CONSERVATION AREA

ABSTRACT:

Author writes on the mollusc fauna of a characteristic part of the Lowlands on his own collections and literary data. So there is a possibility to follow the certain stages of fauna evolution with the help of this paper. The zoogeographical classifying of the fauna of this region can be found at the end of the paper.

Az Alsó-Tiszavidék faunáját 79 faj alkotja. 32 szárazföldi és 47 vizi faj. Fajokban leggazdagabb részei az erdős hullámtéri területek Tóserdő térségében, ahol változatos vizi biotópok (holtág, mocsártó, láperdő) is vannak. A Pusztaszeri Tájvédelmi Körzet elsősorban a védett szikes biotópjai miatt fajokban szegényebb, 22 szárazföldi és 27 vizi fajjal (1. 2. táblázat). A hajdan a Tisza hullámterét alkotó tájegységben ma az antropogén behatás alatt álló gyepek, telepített erdők az uralkodók, a hajdani hullámtér vízfolyásokban szegényebb a többi Alföldi tájegységeknél, ennek megfelelően faunája azokénál szegényebb ubiquista elemek alkotják. A folyó faunatranszportáló hatása a megtelepedésre a liget-erdők hiánya miatt a századeleji állapotokhoz képest (Czögler gyűjtési naplója alapján) nem érvényesül. Az állatföldrajzi összetételt, a kontinentális elemek túlsúlya (3. táblázat) jellemzi a kontinentális klímának megfelelően (Pécsi 1969.).

Az Alsó-Tiszavidék, mely magába foglalja a pusztaszeri Tájvédelmi Körzetet, természetföldrajzi tájegység. (1. ábra) Somogyi 1968 tájbeosztása alapján. Területe 2000 km². Tiszaugtól a Maros betorkolásával együtt az országhatárig, keleti határát Szentes-Szegvár, a Tisza vonala, Hódmezővásárhely, Kiszombor, Ny-i határát a Felgyő-Csánytelek-Sándorfalva-Röszke települések határolják. (Pécsi 1969). A tájegység Tisza előli oldalához simul a Tájvédelmi Körzet, melynek egyes részei szigorúan védett természetvédelmi területek (Labodár, Csaj-tó, Búdösszik-tó, Fehértó, Sasér). Ezek területe mintegy 23000 ha többi része kultúrterület, Nemzeti Emlékpark.

A tájegység hajdan a Tisza áradásaitól függő vizenyős rétekben gazdag terület. Ma a gátakkal körülvett hullámtéren az eredetihez hasonló állapotokat tisztaug és Sasér idézi. A tájegységben, beleértve a Tájvédelmi Körzetet, a lecsapolások után másodlagosan létrejött növényzet (szikesek, telepített

erdőfoltok), és mezőgazdasági művelésbe vont szántók vannak többségben. A Tájvédelmi Körzet is antropogén hatásoknak kitett relatíve biotópszegény terület.

A terület kutatottsága

Faunája Czöglér (1927), (1935) és 1914-ben nyitott gyűjtésnaplója, Rotarides (1931), Horváth (1950), (1955) valamint Bába (1966), (1967, 1970, 1973a, b, c 1974, 1982a, 1987), Bognár (1985, 1986) közleményeiből ismert. A Tájvédelmi Körzet faunáját Horváth (1950) közleménye és Horváth A, Bába publikálatlan anyagi alapján foglalom össze. (1. 2. táblázat). A közlemény a Tájegység vízi és szárazföldi faunáját és a szárazföldi fauna állatföldrajzi értékelését tartalmazza. A Pisidiumok meghatározásáért Petro Edének mondok köszönetet.

Vízi fauna (1. táblázat)

A vízi puhatestűek szempontjából legszegényesebb biotópok a szikések. Nagy területeket foglalnak el. A 9-10 PH-jú szoloncsák szikések esetében egyetlen faj marad meg az Anisus spirorbis. Vizes mélyedésekben e faj a Tájvédelmi Körzetben nagy számban él. Más a helyzet a Fehértó esetében (Horváth 1950). Víz utánpótlást a Dongér-csatorna felől a Tiszából kap. A Tisza felől nagyon különböző csiga és kagylófajok telepedhetnek meg időszakosan vagy állandóan. A haltenyésztési célokat szolgáló Fehértóban a fajösszetétel a vízbe jutó hal-tápok mennyiségétől is függ. Jellemzők lehetnek a törmelékezők (Bithynia tentaculata, Lymnaea peregra, Planorbarius, Acroloxus).

A láprétek legnagyobb részét mára lecsapolták. Mártélyon található egy Caricetum davallianae kiszáradófélben lévő állománya, amelyben Viviparus acaerosus, Bithynia tentaculata, Lymnaea peregra, Lymnaea corvus, Gyraulus albus, Sphaerium corneum mellett ma már országosan ritka Lymnaea auricularia néhány példánya is fellelhető.

A holtágak nagyrésze elszennyeződött. Húsiipari víz bevezetése, mezőgazdasági kemikáliák, növényevő halak fogyasztása, kacsatenyésztés, vagy fürdőző é-let, csónakázás, növényzet kiemelése miatt (Bába 1982a) pl. Tóserdő holtágának egyrésze is erősen megváltozott 1967 óta (Bába 1967). A tóserdei láperdő vízi faunáját a korábbi fajgazdaság helyett (Bába 1973a, b, c) ma már csak a Lymnaea truncatula és Pisidium obtusale képviseli.

A Súlymos-tó mocsártó, Tóserdő közelében legérdekesebb faja a P. pseudosphaerium (Bognár 1985, 1986).

A Tisza menti kubikok faunáját, annak mélysége, nagysága, vizinövényzetben való gazdagsága szabja meg (Bába 1966) állandó eleme az Anisus planorbis a Gyarulus albus, Viviparus fajok, Planorbarius kísérőfajok mellett.

Az élő Tisza faunája ma a mindenkori vízszennyezés függvénye (Tóth-Bába 1981.). Unio, Anodonta, Dreissena fajok mellett leggyakoribb a Lithoglyphus (Bába 1974.). Szórványosan a két Theodoxus faj is előfordul. Időleges megtelepedő az Ancylus a Tisza-Maros szögben (Horváth 1955.).

Szárazföldi fauna (2. táblázat)

Csigaszegénységükkel a szárazföldön is a szikes legelők, kaszálók tűnnek ki. Sziki kákás, csetkákás-sásos legelőkön esetenként Monacha és Chohdrula található. Más szikes formációkban Succinea oblonga élhet (Bába 1987). A gyepek közül a Potentillo-Festucetum képviseli a száraz és a Moliniocoerulea kiszáradó láprétek a nedves homoki gyeppformációkat (Bába 1987).

A telepített száraz erdőkben mesofil elemek fordulnak elő: Punctum, Vit-rina, Euconulus, Vallonia fajok (Bába 1970).

A hullámterek közepesen magasak vagy alacsonyak. Az alacsony hullámterek erdeit a víz évente többször átöblíti. Faunája szegény (Bába 1982a). Gazdagab-bak a közepesen magas, védett hullámtéri erdők, mint Sasér, Mártély, Tóserdő, ahol Euconulus, Zonitoides, Cochlicopa, Perforatella, alkalmanként Brandybaena, Vertigo fajok találhatóak.

Időlegesen megtelepedő lehet a hullámtereken a Bradybaena és az Isognomosto-ma Szeged körzetében, ami víz aktív faunatranszportáló szerepét igazolja. Erre utal Czögler gyűjtésnaplójának néhány feljegyzése, így Dorozsmafüdüln a Balea biplicata, a szegedi Makkos erdőben a kárpáti Perforatella vicina és a Columella edentula nedvességkedvelők előfordulása. Ma az Alsó-Tiszavidéken a hullámtéri erdőkitermelés révén a szűktűrés határu erdőlakók hiányoznak.

Állatföldrajzi elemzés

Az Alsó-Tiszavidék állatföldrajzi összetétele szegényes. 10 faunakör képviseli az ország 22 faunakörből álló állatföldrajzi spektrumát. Hiányoznak a szűktűréshatáru faunaelemeket tartalmazó faunakörök (3. táblázat). Dominánsak a kelet-szibíriai, holarktikus és holomediterrán faunakörök. Utóbbi kettő ubi-quista elemeket tartalmaz.

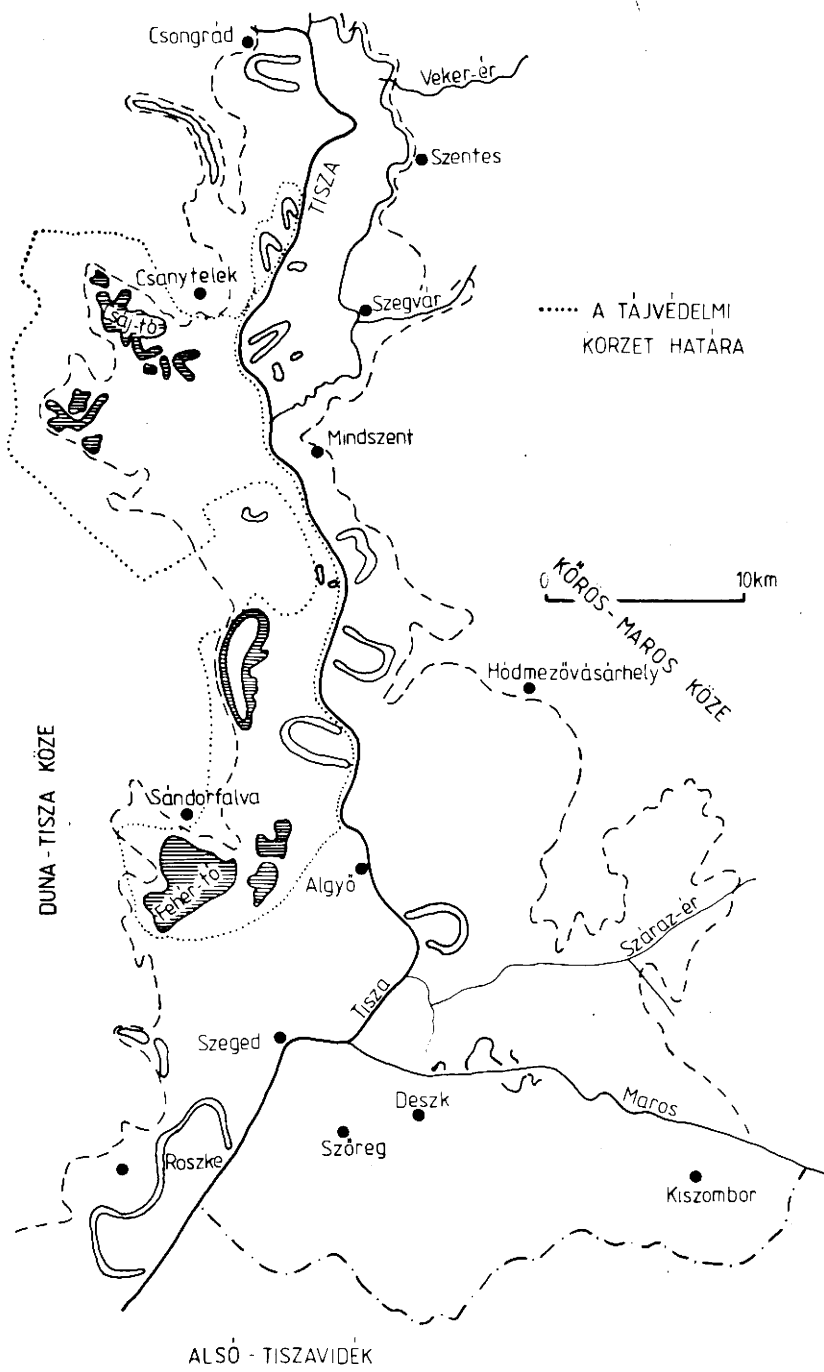
A Tájvédelmi Körzet fokozottabb biotóp szegénysége révén az ubiquista e-lemeket tartalmazó holarktikus és holomediterrán faunakörök jelentősége növekszik meg. A klímának megfelelően a kontinentális faunakörök részaránya magas, jól indikálja a száraz forró nyarú (Pécsi 1969) kontinentális klímát.

IRODALOM

- BÁBA, K. (1966): A Tisza hullámterének puhatestűi Algyő és Szeged között. Szegedi Tanárképző Főisk. Tud. Közl. II. 91-98.
- BÁBA, K. (1967): Malakozöologische Zonenuntersuchungen im toten Tisza arm bei Szikra. Tiscia (Szeged) 3, 41-55.
- BÁBA, K. (1970): Néhány Dél-Alföldi tölgyerdő csigatársulása Szegedi Tanárképző Főiskola Tud. Közl. II, 95-101.
- BÁBA, K. (1973a): Wassermollusken-Zönosen in den Moorwäldern Alnion glutinosae (Malcuit) der Ungarischen Tiefebene Malacologia 14, 349-354.
- BÁBA, K. (1973b): Szárazföldi puhatestű közösségek szukcessziója magyarkörises égerlápokban. Szegedi Tanárképző Főisk. Tud. Közl. II, 43-50.
- BÁBA, K. (1973c): A víztelenedés hatása a mocsárerdők és ligeterdők vízi puhatestűire. Soósiana 1, 31-41.
- BÁBA, K. (1974): Mollusca communities in the Tisza bed in the reion of Szeged. Tiscia (Szeged) IX, 99-104.
- BÁBA, K. (1982): Comparative faunistic and oecological investigations into the Land-Mollusca of the Körtvélyes reservation area. Tiscia (Szeged) XVII, 174-189.

- BÁBA, K. (1982): Eine neue Zoogeographische Gruppierung der ungarischen Landmollusken und die Wertung des Faunabildes *Malacologia* 22/1-2, 441-454.
- BÁBA, K. (1987): Adatok homoki és sziki növénytársulások állatföldrajzi viszonyairól. *Malakológiai Tájékoztató* 7, 35-42.
- BOGNÁR, F. (1985): A Súlymóstor malako-faunája. Pályadolgozat Szeged, Juhász Gyula Tanárképző Főiskola 1-24.
- BOGNÁR, F. (1986): Adatok a Kiskunsági Nemzeti park malakofaunájához. *Soósiana* 14, 31-33.
- CZÓGLER, K. (1935): Adatok a Szegedvidéki vizek puhatestű faunájához. Széchenyi Nyomda, Szeged, 1-24.
- CZÓGLER, K. (1927): A Szegedvidéki kagylók. Schwarcz Jenő Nyomdája, Szeged 1-29.
- HORVÁTH, A. (1950): A Szegedi Fehértó Mollusca faunája. *Ann. Biol. Univ. Szegediensis* I. 321-326.
- HORVÁTH, A. (1955): Die Molluskenfauna der Theiss. *Acta. Univ. Szegediensis Acta Biologica* I. 1-4, 174-180.
- PÉCSI, M. (1969): A Tiszai Alföld. Akad. Kiadó Budapest 1-381.
- PINTÉR, L. (1984): Magyarország recens puhatestűinek revideált katalógusa (Mollusca) *Fol. Hist.-nat. Mus. Matr.* 9, 79-90.
- ROTARIDES, M. (1931): A lösz csigafaunája összevetve a mai faunával különös tekintettel a Szegedvidéki löszökre. Szeged Városi Nyomda, Szeged 1-179.
- SOMOGYI, J. (1961): Magyarország új természetföldrajzi tájbeosztása. *Földr. Ért.* 10. 68-76.
- TÓTH, M. - BÁBA, K. (1981): The Mollusca fauna of the Tisza and its tributaries Tiscia (Szeged) *XVI.* 169-181.

Dr. Bába Károly
Szeged
Vár u. 6.
H-6720

Alsó-Tiszavidék és a Pusztaszeri Tájvédelmi Körzet faunájának
összevetése

Vizi fajok	Alsó-Tisza vidék	Pusztaszeri T.V.K.
Theodoxus transversalis (C. Pfeiffer 1828)	+	+
Theodoxus fluviatilis (Linné 1758)	+	+
Viviparus coniectus (Millet 1813)	+	+
Viviparus acerosus (Bourguignat 1862)	+	+
Valvata cristata (O.F. Müller 1774)	(+)	
Valvata piscinalis (O.F. Müller 1774)	+	+
Valvata naticina (Menke 1845)	+	+
Lithoglyphus naticoides (L. Pfeiffer 1828)	+	+
Bithyna tentaculata (Linné 1758)	+	+
Bithynia leachi (Sheppard 1828)	+	
Acroloxus lacustris (Linné 1758)	+	+
Lymnaea stagnalis (Linné 1758)	+	+
Lymnaea corvus (Gmelin 1791)	+	+
Lymnaea turricula (Held 1836)	+	
Lymnaea truncatula (O.F. Müller 1774)	+	
Lymnaea peregra peregra (O.F. Müller 1774)	+	+
Lymnaea peregra ovata (Draparnaud 1801)	+	+
Lymnaea auricularia (Linné 1758)	+	+
Physa fontinalis (Linné 1758)	+	+
Physella acuta (Draparnaud 1805)	+	+
Planorbarius corneus (Linné 1758)	+	+
Planorbis planorbis (Linné 1758)	+	+
Anisus spirorbis (Linné 1758)	+	+
Anisus vortex (Linné 1758)	+	
Anisus septemgyratus (Rossmässler 1835)	(+)	
Anisus vorticulus (Troschel 1834)	+	
Gyraululus albus (O.F. Müller 1774)	+	+
Gyraululus laevis (Alder 1838)	(+)	
Gyraululus crista (Linné 1758)	+	+
Hyppentis complanatus (Linné 1758)	+	
Segmentina nitida (O.F. Müller 1774)	+	
Ancylus fluviatilis (O.F. Müller 1774)	+	
Ferrisia wautieri (Mirolli 1960)	+	
Unio pictorum (Linné 1758)	+	+
Unio tunidus (Retzius 1788)	+	+
Unio crassus (Retzius 1788)	+	+
Anodonta anatina (Linné 1758)	+	+
Anadonta cygnea (Linné 1758)	+	+
Prudanodonta complanata (Rossmässler 1835)	+	+
Dreissena polymorpha (Pallas 1771)	+	+
Sphaerium corneum (Linné 1758)	+	
Sphaerium lacustre (O.F. Müller 1774)	+	+
Sphaerium rivicola (Lamarck 1818)	(+)	
Pisidium amnicum (O.F. Müller 1774)	+	+
Pisidium oblusale (Lamarck 1818)	+	
Pisidium nitidum Jenyns 1832	+	
Pisidium pseudosphaerium (Schlesch 1947)	+	

Szárazföldi fajok		Alsó-Tisza- vidék	Pusztaszeri T.V.K.
A.f.kód			
1.1.	<i>Carychium minimum</i> O.F. Müller 1774	+	
1.4.	<i>Cochlicopa lubrica</i> (O.F. Müller 1774)	+	+
2.2.	<i>Cochlicopa lubricella</i> (Porro 1837)	+	+
8.	<i>Truncatellina cylindrica</i> (Ferussac 1807)	+	+
1.4.	<i>Vertigo antivertigo</i> (Draparnaud 1801)	+	
1.2.	<i>Vertigo pygmaea</i> (Draparnaud 1801)	+	
5.2.1.	<i>Granaria frumentum</i> (Draparnaud 1801)	+	+
1.1.	<i>Pupilla muscorum</i> (Linné 1758)	+	+
1.4.	<i>Vallonia pulchella</i> (O.F. Müller 1774)	+	+
1.4.	<i>Vallonia costata</i> (O.F. Müller 1774)	+	+
8.	<i>Chondrula tridens</i> (O.F. Müller 1774)	+	+
1.1.	<i>Succinea putris</i> (Linné 1758)	+	+
1.2.	<i>Succinea oblonga</i> Draparnaud 1801	+	+
8.	<i>Oxyloma elegans</i> (Risso 1826)	+	+
1.1.	<i>Punctum pygmaeum</i> (Draparnaud 1811)	+	+
1.1.	<i>Arion subfuscus</i> (Draparnaud 1805)	+	
1.4.	<i>Vitrina pellucida</i> (O.F. Müller 1774)	+	+
1.4.	<i>Zonitoides nitidus</i> (O.F. Müller 1774)	+	+
6.	<i>Vitrea crystallina</i> (O.F. Müller 1774)	+	
5.2.1.	<i>Aegopinella minor</i> (Stabile 1864)	+	
8.	<i>Oxychilus draparnaudi</i> (Beck 1837)	+	
6.	<i>Lehmania marginata</i> (O.F. Müller 1774)	+	
8.	<i>Limax maximus</i> Linné 1758	+	
1.3.	<i>Deroceras agreste</i> (Linné 1758)	+	+
1.3.	<i>Deroceras laeve</i> (O.F. Müller 1774)	+	+
1.4.	<i>Euconulus fulvus</i> (O.F. Müller 1774)	+	+
1.1.	<i>Bradybaena fruticum</i> (O.F. Müller 1774)	+	
5.3.	<i>Helicella obvia</i> (Menke 1828)	+	+
8.	<i>Monacha carthusiana</i> (O.F. Müller 1774)	+	+
1.1.	<i>Perforatella rubiginosa</i> (A. Schmidt 1853)	+	+
3.	<i>Eumphalia strigella</i> (Draparnaud 1801)	+	
9.4.	<i>Isognomostoma isognomostoma</i> (Schröter 1784)	(+)	
3.	<i>Cepaea vindobonensis</i> (Ferussac 1821)	+	+
5.3.	<i>Helix pomatia</i> Linné 1758	+	+
Összesen:		34	22

Szárazföldi fajok állatföldrajzi megoszlása

	Alsó-Tisza- vidék	Pusztaszeri T.V.K.	Alsó-Tisza- vidék %	Pusztaszeri T.V.K. %
1.1. Kelet-Szibiriai	7	4	21,87	18,18
1.2. Nyugat-Szibiriai	2	1	6,25	4,54
1.3. Euro-Szibiriai	2	2	6,25	9,09
1.4. Holarktikus	7	6	21,87	27,27
2.2. Turkesztáni	1	1	3,12	4,54
3. Kaspi-Szarmata	2	1	6,25	4,54
5.2.1. Quercion frainetto	2	1	6,25	4,54
5.3. Ponto-Pannon	2	2	6,25	9,09
6. Adriato-mediterrán	1	-	3,12	-
8. Holomediterrán	6	4	18,75	18,18
Összesen:	32	22		

kontinentális (1.1, 1.2, 1.3, 1.4, 2., 3., 5.3)

	71,86	77,25
submediterrán (5.2.1., 6, 8.)	28,12	22,72
	99,98	99,97